

СУТНІСТЬ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасній науковій літературі значна увага приділяється питанням професійної підготовки системою вищої освіти. Наголошується, що сучасний соціальний заказ передбачає підготовку конкурентноздатних спеціалістів, які мають розвинені потреби у безперервній самоосвіті, самоактуалізації у професійній діяльності. Реалізація такого завдання можлива за умови сформованого мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності, коли освіта не тільки сприяє засвоєнню знань, умінь, навичок але й забезпечує формування мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. У сучасних дослідження наголошується, що формування знань, навіть шляхом оволодіння засобами діяльності, все ж-таки залишається формуванням знань, що є недостатнім, якщо говорити про розвиток інтелекту, але цього зовсім недостатньо, якщо говорити про становлення морально-змістовного ставлення майбутнього спеціаліста до професійної діяльності. З цього погляду, особистісний розвиток спеціаліста розглядається не тільки з позиції формування знань, але і як необхідність розвитку його мотиваційної та емоційно-ціннісної сфер, на основі яких і формується свідоме ставлення до професійної діяльності. Таким чином, поряд з визначенням зовнішніх параметрів зміни характеру базової вищої освіти все більше уваги приділяється і її внутрішнім аспектам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації, мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності є спектром наукових інтересів багатьох учених, як-от: І. А. Зязюна, М. Й. Боришевського, Є. П. Ільїна, Є. М. Шиянова, в працях яких досліджувалися функції мотивів у професійній та навчальній діяльності, взаємозв'язок ціннісної та мотиваційної структур особистості. Останнім часом з'явилася ціла низка досліджень, присвячених мотивації та мотиваційно-ціннісним орієнтаціям, як студентства взагалі, так представників окремих галузей професійної підготовки [3; 10; 11].

Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються умови, механізми формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до професійної діяльності, структура мотиваційно-ціннісного ставлення до професії. У зв'язку з чим постає завдання визначення сутності категорії мотиваційно-ціннісне ставлення до професії та її змісту.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз теоретичних даних з проблеми формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутнього спеціаліста до професійної діяльності, визначення сутності та структури мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Дослідники наголошують [8; 11], що мотиваційно-ціннісне ставлення особистості до діяльності базується на її вибіркового ставленні до цінностей діяльності, що пов'язані із задоволенням потреб самої особистості у суспільстві. Тобто, це утворення у структурі особистості об'єднує цінності та мотивацію у їх взаємозв'язку та взаємодії.

Процес формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутнього спеціаліста до професійної діяльності орієнтується, передусім, на його суб'єктну позицію. Оскільки цінності професійної діяльності – це ті особливості, які дозволяють особистості задовольняти свої потреби, в даному разі професійні. Одночасно ефективність процесу формування професійної свідомості майбутнього спеціаліста залежить від цілої низки факторів, серед яких: положення даної професійної групи у суспільстві (престижність професії, рівень доходів); вимоги, що пред'являє суспільство до професіонала у тій чи іншій галузі, особливості організації освітнього процесу, традиції конкретного навчального закладу. Процес підготовки спеціаліста – це спеціально організована діяльність, що сприяє

формуванню системи відношень до майбутньої професії. У процесі пізнання, спілкування, праці людина визначає для себе цінність об'єктів, з якими вона вступає у взаємодію.

Аналіз досліджень показує, що одним із найбільш вагомих зв'язків є взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості з її мотивацією до діяльності. В залежності від ціннісних орієнтацій особистості мотив може виступати як суспільно значущий, вагомий для конкретної особистості або групи, або вагомий для особистості, тобто індивідуально вагомий. Саме тут прослідковується чіткий взаємозв'язок мотивації людини з типом її направленості. Така залежність не є незмінною, а може змінюватися у процесі розвитку, як групи, так і самого індивіда, адже мотив – це обов'язкова складова діяльності [7, с. 47]. Мотив є фактором, який перетворює спрямування особистості в активну діяльність, дає можливість суб'єкту діяльності зіставляти конкретні ситуації із системою цінностей, якими він керується в поведінці. Один з основних факторів, що детермінує розвиток, є процес навчання людини, а особливо – освоєння професії. Звідси постає головне завдання – забезпечити під час навчання формування мотивів, які дозволяють особистості не тільки реалізовувати провідні цінності, але і активно включатися у процес засвоєння знань.

Молодь, що вчиться, має один загальний вид діяльності – навчання, разом із тим, не можна не враховувати, що студенти мають індивідуальні цінності та мотиви вступу до конкретного навчального закладу, різний рівень підготовки, індивідуально-психологічні та індивідуально-типологічні особливості. Як зазначалося вище, процес навчання, особливо процес отримання професії, є головним фактором, що забезпечує розвиток особистості, особливий рід діяльності. В процесі навчальної діяльності виникає та формується позитивна або негативна мотивація до своєї майбутньої професійної діяльності. Тобто ціннісно-мотиваційна сфера особистості під час навчання отримує динамічний розвиток або не отримує. На кожному етапі навчання різні мотиви спонукають студента до засвоєння знань, тобто мотив дозволяє особистості реалізовувати ті потреби та цінності, які вона мала на даному етапі. В процесі подальшої професіоналізації виникає нова ситуація, з'являються нові потреби та цінності. Раніше отримані знання, вміння, навички не зникають, а виступають у ролі внутрішніх факторів та передумов для наступного етапу навчання.

У самому загальному вигляді мотив, або мотивація, – це стимули, що спонукають людину до певних дій. Мотивація включає в себе потреби, мотиви, інтереси, установки, емоції, норми цінності. Б. І. Додонов виокремлює чотири структурних компоненти мотивації: задоволення від самого процесу діяльності, значущість для особистості безпосереднього результату діяльності, мотивуюча сила нагороди за діяльність, примусовий тиск на особистість [4, с. 45]. Перший та другий компоненти виявляють орієнтацію на саму діяльність, виступаючи внутрішніми компонентами стосовно діяльності, а третій та четвертий – фіксують зовнішні (негативні або позитивні стосовно діяльності) фактори впливу. Внутрішні мотиви призводять до зміни зовнішніх умов та обставин. Відповідно, якщо внутрішніми мотивами студента є потреба в оволодінні професійними знаннями й формування таких якостей, які є елементом професійно-ціннісних орієнтацій, то відбувається зміна зовнішньої ситуації, що проявляється в діяльності, спрямованій на оволодіння цими якостями та втіленням їх у своїй професійній діяльності.

Зовнішні мотиви – це такі, що не входять до структури навчальної діяльності: отримання високих оцінок не заради знань, а заради стипендії, навчання заради престижу. Останнім часом у студентів переважає зовнішня мотивація до навчання. Дослідження науковців підтверджують цю тенденцію і засвідчують, що студенти ВНЗ розглядають вищу освіту не стільки через призму однозначного професійного інтересу, скільки як одержання бази знань для наступного інваріантного вибору. У роботі А. В. Яковенко вказується, що головними мотиваціями для одержання освіти, а відповідно і професії є: мотивація як надія на перспективну винагороду (диплом, працевлаштування, тощо); мотивація як процес особистісної реалізації (безпосередньої і перспективної); мотивація як «примус» і «самопримус»; мотивація як інерційність; мотивація як відтворення соціальних стереотипів [11, с. 5].

Внутрішніми мотивами виступають ті, де пізнавальні потреби направлені на процес або на результат навчальної діяльності: навчання заради навчання – отримання знань, наявність інтересу до майбутньої професії, бажання займатися нею.

Таким чином, навчальна мотивація складається з цілісної структури внутрішніх (направлених на процес та результат) та зовнішніх (направлених на винагороду та уникнення покарання) мотивів, так само і ціннісні орієнтації виступають як зовнішні та внутрішні мотиви у структурі навчальної мотивації студентів.

Студентство прагне обрати професію, яка відповідає уявленням про себе, стверджуючись у професії, людина досягає самоактуалізації. Орієнтація на певний вид діяльності та вибір професії набуває широкого значення, виступає однією із сторін орієнтації – соціальної спрямованості індивіда на входження до певного соціального класу, прошарку, соціальної групи суспільства.

Таким чином, ціннісно-мотиваційна структура навчальної діяльності студента представляє собою складну структуру, на яку впливає безліч чинників. Проте, як свідчать дослідження, мотиви щодо обрання професії в молоді не завжди є стійкими [11]. Вони дуже часто міняються, так само як і інтереси, погляди, світобачення, поведінка особистості особливо в ситуації вибору, що майже ніколи не визначається одним мотивом. Тому ціннісний підхід педагогічного колективу вищого навчального закладу повинен сприяти формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення до професії. Оскільки саме під час навчання професійний вибір особистості підтверджується або змінюється на негативне ставлення. В процесі навчання нерідко відбувається втрата професійної спрямованості, редукція професійних ідеалів, зміцнюється небажання працювати за профілем підготовки. Саме на основі позитивної мотивації складається стійке мотиваційно-ціннісне ставлення до обраної професії. Постає питання про механізми засвоєння цінностей.

Механізм дії та розвитку процесу орієнтації особистості до професії пов'язаний із вирішенням протиріч у мотиваційній, потребовій та інших сферах особистості. Аналізуючи дослідження з даної проблеми [1; 3; 9], виокремлюємо таку послідовність механізму інтеріоризації цінностей:

- *Інформування* – це перша фаза, на якій відбувається *пошук* та *оцінка* цінностей особистістю на основі інформації, яку вона отримала. Результатом цієї фази є формування «Я» – ідеального.

- *Динамізм* – друга фаза, на якій відбувається – *вибір, присвоєння та перетворення* особистості на основі цінностей. На даній фазі орієнтації формується образ «Я».

- *Проектування* – це третя фаза орієнтування, результатом якої є формування, *проекція* образу майбутньої професійної діяльності.

На початковій фазі орієнтації в процесі засвоєння особистістю цінностей діють механізми пошуку й оцінки в емоційно-когнітивному освоєнні дійсності, тоді як перетворююча фаза орієнтації припускає більшу задіяність «вибору» і «проекції». Якщо будь-яка з фаз у процесі засвоєння особистістю ціннісних орієнтацій буде пропущеною, то це призведе до механічного сприйняття чужих стереотипів мислення та поведінки, а ціннісно-орієнтовна діяльність втратить усвідомлений характер.

Виходячи з вищевикладеного, на основі аналізу поглядів науковців можемо виокремити у структурі мотиваційно-ціннісного ставлення студента до професійної діяльності такі компоненти: когнітивний, цільовий та діяльнісний, які пов'язані з усвідомленням та інтеріоризацією цінностей та перетворенням їх у мотиви професійної діяльності. Таким чином, мотиваційно-ціннісне ставлення майбутнього спеціаліста до професійної діяльності визначаємо як багаторівневе утворення у структурі особистості, яке містить у собі такі взаємопов'язані компоненти: когнітивний, цільовий та діяльнісний. Когнітивний компонент забезпечує усвідомлення соціальної та особистісної значущості професії, її цінностей, змісту, інтерес до професії, бажання займатися нею. Цільовий компонент визначає мету та значення професійної діяльності і виступає основою для оволодіння іншими цінностями, впливаючи на мотивацію для отримання професійних

знань, умінь, якостей. Діяльнісний компонент визначає усвідомлення змісту професійної діяльності, засвоєння системи принципів, засобів організації професійної діяльності.

Вказані компоненти відображають взаємозв'язок та взаємообумовленість потребо-мотиваційної, інтелектуальної, діяльнісної сфер особистості майбутнього спеціаліста.

Висновки. Таким чином, у статті проаналізовано теоретичні дані з проблеми формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутнього спеціаліста до професійної діяльності, визначено сутність та структуру мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності. Подальшої розробки потребують критерії та показники сформованості мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Формування ціннісних орієнтацій особистості / О. Є. Бавико, І.О. Чичановський, І. В. Букрєєва, А. В. Орлов // Постметодика. – 2002. – № 7-8. – С. 217-220.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М. Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. – К. : АПН України, 1997. – С. 21-25.
3. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Денисенко. – Херсон, 2005. – 205 с.
4. Додонов Б. И Эмоция как ценность / Б. И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
5. Зязюн І. А. Філософсько-гуманістичні та психолого-педагогічні аспекти сучасної освіти / І. А. Зязюн // Діалог культур: Україна у світовому просторі: зб. наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна. – Львів: Сполом, 2002. – С. 4-16.
6. Коротаєва Е. В. Качество подготовки будущего педагога / Е. В. Коротаева // Педагогика. – 2006. – № 9. – С. 61–66.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975.–304с.
8. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. - СПб.:Питер, 2000. – 512с.
9. Исаев И.Ф. Общая педагогика: учеб. пособие для вузов. Ч. 2. / В. А. Сластенин . – М.: Владос, 2003. – 287с.
10. Чаусова Т. В. Психологічні особливості мотивації навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис. ... канд. психол. наук спец.: 19.00.02 – психофізіологія / Т. В. Чаусова. – К., 2004. – 20 с.
11. Яковенко А. В. Особливості освітніх мотивацій студентської молоді в умовах трансформації українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук спец. : 22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини / А. В. Яковенко. – Х., 2003. – 23 с.

Шемигон Н. Ю.

Сутність мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності

Проаналізовано теоретичні аспекти формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до майбутньої професії, розглядаються внутрішні та зовнішні мотиви навчальної діяльності студентів. Визначається сутність мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх спеціалістів до професійної діяльності, як багаторівневої структури, що складається з когнітивного, цільового та діяльнісного компонентів.

Ключові слова: мотиви, мотивація, цінності, ціннісний підхід, мотиваційно-ціннісне ставлення, когнітивний, діяльнісний.

Шемигон Н. Ю.

Сушность мотивационно-ценностного отношения студентов к будущей профессиональной деятельности

Анализируются теоретические аспекты формирования мотивационно-ценностного отношения студентов к будущей профессии, рассматриваются внутренние и внешние мотивы учебной деятельности студентов. Определяется сущность мотивационно-ценностного отношения будущих специалистов к профессиональной деятельности, как многоуровневой структуры, состоящей из когнитивного, целевого и деятельностного компонента.

Ключевые слова: мотивы, мотивация, ценности, ценностный подход, мотивационно-ценностное отношение, когнитивный, деятельностный.

N. Shemigon

The Essence of Motivational Value Attitude of Students to Future Careers

In the paper the theoretical aspects of the formation of students' motivational-value attitude for their future profession are analyzed, internal and external motives of students' learning activities are considered. The nature of future experts' motivational-value attitude for professional work as a multi-level structure, consisting of cognitive, destination and activity components, are determined.

Key words: motives, motivation, values, value approach, motivation and value attitudes, cognitive, activity.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2012 р.